

УДК 37.0

DOI: 10.32342/2522-4115-2020-1-19-40

Г.О. ШКЛЯЄВА,

кандидат педагогічних наук, доцент

*кафедри педагогіки та психології дошкільної освіти та гуманітарних дисциплін
Кременчуцького педагогічного коледжу імені А.С. Макаренка*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Розглянуто актуальні питання сучасної вищої освіти, орієнтація вищої школи на інноваційний розвиток, що дає змогу запропонувати модель викладача глобально-орієнтованої освіти. Особливу увагу приділено концепції глобальної освіти, яка за своєю сутністю є потужним чинником розвитку духовної культури, відтворенням інтелектуальних і продуктивних сил суспільства. Авторка досліджує теоретичні засади глобалізаційних змін освіти, використовуючи культурологічний, каузальний і холистський (цілісний) підходи.

Обґрунтовано, що в підготовці майбутніх педагогів важливими є такі характеристики: сприйнятливий до всього нового, толерантний, мобільний; чутливий, людяний, гуманний, уважний; відданий своїй справі, мотивований, енергійний; готовий до інноваційних змін; критично мислячий; удосконалюється впродовж усього життя. Виокремлено й другорядні характеристики: педагог завжди в курсі того, що відбувається у світі, знайомий з іншими культурами; здатний помічати взаємозв'язки; реалізовує принципи, які сам проповідує; здатний працювати в колективі; має почуття гумору.

Доведено, що скоординована взаємодія інноваційних змін має починатися з модульних змін у змісті освіти, з пошуку оптимальних способів інтеграції змісту та його гуманізації, паралельно можуть здійснюватися процесуальні перетворення навчально-виховного процесу, а також відбиратися й апробуватися методики співробітництва, креативності, діалогічного спілкування. Особливістю інноваційного процесу глобально-орієнтованої освіти є інтеграція навчання з позааудиторною виховною роботою. Визначено, що великою заслугою педагогічних колективів є зміщення акцентів навчально-виховного процесу у сферу виховання, коли завдання розвитку відповідальності за свої дії і вчинки стає де-термінуючою ідеєю, що стимулює розвиток гуманного цілісного педагогічного світогляду.

Головним напрямом «глобалізації» педагогічної системи виступає її модульна зміна, якісне перетворення змістовно-цільового компонента цілісного педагогічного процесу.

Ключові слова: концепція глобально-орієнтованої освіти, аксіологічна модель педагогічної системи, принципи інтеграції та наступності, інноваційні, педагогічні, освітньо-виховні технології.

В статье рассматриваются актуальные проблемы развития современного образования. Особое внимание уделяется концепции глобального образования, которое по своей сути является мощным фактором развития духовной культуры народа, интеллектуальных и производительных сил общества. Автор исследует теоретические основы глобализационных изменений образования, используя культурологический, каузальный и холистский (целостный) подходы.

Обосновано, что в подготовке будущих педагогов важны следующие характеристики: восприимчив ко всему новому, толерантный, мобильный; чувствительный, человечный, гуманный, внимательный; преданный своему делу, мотивированный, энергичный; готов к инновационным изменениям; критически мыслящий; постоянно самосовершенствуется. Выделены и второстепенные характеристики: педагог всегда в курсе того, что происходит в мире, знаком с другими культурами; способен замечать взаимосвязи; реализует принципы, которые сам проповедует; способен работать в коллективе; обладает чувством юмора.

Доказано, что скоординированное взаимодействие инновационных изменений должно начинаться с модульных изменений в содержании образования, поиска оптимальных способов ин-

теграции содержания и гуманизации научного процесса, параллельно могут осуществляться процессуальные преобразования учебно-воспитательного процесса, а также отбираться и апробироваться методики сотрудничества, креативности, диалогического общения. Особенностью инновационного процесса глобально ориентированного образования является интеграция обучения с внеаудиторной воспитательной работой. Определено, что главной заслугой педагогических коллективов является смещение акцентов учебно-воспитательного процесса в сферу воспитания, когда задачи развития ответственности за свои действия и поступки становится детерминирующей идеей, стимулирующей развитие гуманного целостного педагогического мировоззрения.

Главным направлением «глобализации» педагогической системы выступает ее модульное изменение, качественное преобразование содержательно-целевого компонента целостного педагогического процесса.

Ключевые слова: концепция глобально ориентированного образования, аксиологическая модель педагогической системы, принципы интеграции и преемственности, инновационные, педагогические, учебно-воспитательные технологии.

Постановка проблеми. Сучасна епоха характеризується пробудженням національної свідомості, переходом від індустріального до інформаційного суспільства, що позитивно впливає на розвиток індивідуальних можливостей особистості та супроводжується відповідною трансформацією всіх сфер соціально-культурного життя. Освіта виступає потужним чинником розвитку людини, формування її духовної культури, інтелектуальних і творчих потенціалів майбутнього. Невідповідність індустріальної освітньої парадигми сучасним соціокультурним викликам зумовлює приведення теоретичних і методологічних засад підготовки майбутніх педагогів у відповідність до вимог постіндустріального суспільства.

У цьому контексті слід звернути увагу на концепцію глобально-орієнтованої освіти, теоретичні положення якої поєднують загальнолюдський і локальний аспекти розвитку, філософське осмислення проблем сучасної цивілізації, культури й освіти, конкретні напрями реалізації гуманістичних ідей та можливості розвитку інноваційної діяльності. Відповідаючи соціокультурним потребам людства, ці ідеї розглядають світ як єдине ціле, як величезну глобальну общину, що існує у вигляді системи взаємозв'язків і взаємозалежностей, де благополуччя кожного залежить від благополуччя всіх.

Дослідження теоретичних основ глобальної освіти, на наш погляд, покликане врівноважити й коригувати дію всіх соціально-економічних і культурних чинників, зберегти науковий дух у дослідженні феноменів, на перший погляд, очевидних і звичних.

Мета статті полягає в аналізі теоретичних засад підготовки майбутніх педагогів глобально-орієнтованої системи освіти та визначенні способів її активізації в умовах трансформаційних змін.

Виклад основного матеріалу. Для вирішення поставленої мети нами використовувалися культурологічний, каузальний і холістський (цілісний) підходи щодо підготовки сучасного педагога глобально-орієнтованої системи освіти.

Вивченню проблеми підготовки майбутніх педагогів у вищій школі приділяється значна увага в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Відзначимо праці таких вчених, як А. Богущ, О. Савченко, Л. Хомич, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Радул та ін. На думку дослідника Р. Хенві, глобальна освіта має вирішити п'ять основних «завдань-вимірів» розвитку: неупередженого погляду на світ; усвідомлення стану планети; крос-культурної грамотності; усвідомлення динаміки світових процесів; усвідомлення можливостей і наслідків здійсненого людиною вибору [9, с. 45].

Ці п'ять «вимірів» відображають основні уявлення про роль людини в житті, роль освіти і педагога у становленні особистості та є базовими в комплексі виховних цінностей, на основі яких базується аксіологічна модель педагогічної системи глобально-орієнтованої освіти.

Гуманістична загальнолюдська позиція, представлена в моделі Р. Хенві, приваблива для світової системи освіти, оскільки, будучи спрямованою на вирішення глобальних проблем, вона не суперечить ідеї патріотизму та національного виховання. Вихованці мають знати достоїнства національної культури, бути патріотами, але в той же час патріотизм не має вироджуватися в шовінізм [5]. Модель глобальної освіти дозволяє поглянути на світ як

на об'єкт пізнання, перетворення та захисту. Сутність цієї моделі полягає в тому, що людина, як частка цього світу, теж має бути захищеною. Основне завдання людини – гармонійно вписатися в систему взаємозв'язків культурного, соціального, екологічного та суспільно-економічного розвитку.

У моделі М. Боткіна теоретичне обґрунтування ідей глобальної освіти будується на переході людини від несвідомого пристосування до світу, характерного для традиційної освіти, до свідомого передбачення, яке забезпечується інноваційним підходом. Цим підходом виступає єдність двох аспектів: передбачення (anticipation) і причетності (participation) [8]. При інноваційному підході формулюються інші цілі освіти, а саме випускники глобально-орієнтованої системи освіти мають володіти: здатністю передбачення як можливістю справлятися з новими ситуаціями, передбачати події, пов'язувати минуле із сьогоденням і майбутнім, оцінювати наслідки поточних подій і рішень, знаходити альтернативи та нести відповідальність; здатністю до співробітництва, діалогу, емпатії, взаєморозуміння і співпереживання, вміння налагоджувати контакти та спілкуватися з людьми.

Інші автори інакше формулюють цілі глобальної освіти, але відмінності між ними мають не концептуальний, а термінологічний характер (Дж. Коган, Р. Шукар, Л. Андерсен, В. Кніп).

Аналіз концепцій Р. Хенві та М. Боткіна дозволяє виділити принципи побудови змісту глобально-орієнтованої освіти в контексті сучасних інноваційних перетворень, а саме: вивчення педагогічних проблем у рамках глобальних систем (системний підхід); вивчення людських цінностей і культур (культурологічний і ціннісний підходи); аналіз і самостійний пошук рішень глобальних проблем сучасності (проблемний підхід); вивчення історії цивілізацій (історичний підхід). Поєднання цих підходів забезпечує активізацію мислення, діалогічну взаємодію, практичну спрямованість інноваційної діяльності педагогічного процесу.

Аксіологічна модель педагогічної системи глобально-орієнтованої освіти включає такі виховні цінності, як: активна ініціативна людина, яка несе відповідальність за свої вчинки, життя на землі, приймає й поважає всіх людей на планеті. Педагог виступає як партнер і дослідник, який у професійній діяльності прагне вирішити сучасні проблеми світу.

Отже, підготовка майбутніх педагогів здійснюється за допомогою спеціально розробленого змісту глобально-орієнтованої освіти, якій включає спеціальні навчальні програми та плани. Структура змісту побудована на принципах інтеграції та наступності, використанні інноваційних, педагогічних, освітньо-виховних технологій (strategies), що базуються на принципах партнерства, діалогу, дослідницького пошуку, творчості, суб'єкт-суб'єктної взаємодії [3].

Аналіз змісту теоретичних положень глобальної освіти дозволив виявити основні підходи до інноваційного перетворення педагогічної системи: холістський підхід (принципи цілісності, системності, глобальності); каузальний підхід (принципи проблемності, історичності); культурологічний підхід (принципи полікультурності, діалогу культур, толерантності).

Зазначимо, що принцип інтеграції дозволяє реалізувати вищезазначені підходи через вирішення глобальних сучасних проблем.

Виходячи з того, що визначені підходи реалізуються у взаємозв'язку, єдності та взаємодіючості, інтеграція навчального матеріалу виступає засобом усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків, цілісного сприйняття світу та загальнолюдських цінностей.

Дослідники визначають основні інноваційні підходи здійснення інтеграції змісту глобальної освіти [2; 6; 7]:

1. «Злиття» (об'єднуються програми з історії та мови, утворюючи новий гуманітарний курс; всі предмети влітаються в єдиний тематичний блок; на заняттях за всіма предметами один день може стати днем «глобального мислення»).

2. «Вставка» – частина навчального курсу одного предмета входить у навчальний план іншого.

3. «Кореляція» – встановлення співвідношень у програмах навчальних предметів досягається за рахунок синхронізації процесу навчання та виявлення зв'язків між окремими елементами змісту.

4. «Гармонізація» – інтеграція досягається за рахунок того, що несумірні компоненти перетворюють на сумірні для полегшення освоєння навчального матеріалу.

5. «Міжпредметні зв'язки» і «міжпредметні курси».

6. «Тематична єдність». Засобом інтеграції при цьому підході можуть стати теми дослідницьких проектів. Тематична єдність може бути концептуальною (спільність понять), феноменологічною (спільність явищ) та проблемною.

Так, для циклу суспільних наук В. Кніп пропонує 5 основних концептуальних тем, важливих для формування глобальної свідомості: «взаємозалежність», «зміна», «культура», «потреба і голод», «конфлікти» [3, 4].

Концептуальна модель педагогічної системи глобально-орієнтованої освіти включає модель педагога. До педагогів, яким належить впроваджувати цю концепцію в освіту, ставляться певні вимоги. Дослідник Р. Фріман пропонує створювати стабільні колективи педагогів-розробників для спільного вирішення проблем [1].

Модель педагога глобальної освіти (за Р. Фріманом) включає виконання функціональних завдань (Task roles): уміння запропонувати вирішення нової ідеї, дати нове визначення проблеми, поставити нові цілі; уміння одержувати інформацію та додаткові відомості; уміння повідомляти інформацію (наводити факти, робити узагальнення, ділитися досвідом, формулювати і коментувати думки); уміння розвивати думку, уточнювати, наводити приклади, пропонувати іншу інтерпретацію ідеї, будувати гіпотези щодо реалізації ідеї; уміння координувати або класифікувати інформацію (виявляти зв'язки між різними ідеями, зводити їх в єдине ціле, об'єднувати різні види діяльності та функції їх виконавців); уміння підбивати підсумки (звести воєдино та резюмувати зміст дискусії).

У цьому контексті організація групової взаємодії (Group Maintenance Roles) виглядає як: забезпечення рівної участі (залучення до дискусії мовчазних членів групи, регламент виступу); заохочення (доброзичлива реакція на висловлювання, визнання важливості сказаного іншими); визначення критеріїв змісту та процедури групової співпраці; здатність стежити за ходом дискусії (готовність погодитися з думкою більшості, осмислити переконливість чужих ідей, бути уважним слухачем); уміння підсумовувати позицію групи; здатність виступити як посередник (уміння сформулювати суть конфлікту, знайти компроміс або принципово новий підхід до вирішення проблеми).

На думку професора Міжнародного інституту з проблем глобальної освіти Грема Пайка (Торонто), педагог глобальної освіти має володіти комплексом здібностей: мислити глобально; бачити світ у всій різноманітності, цікавитися іншими культурами; педагогічна діяльність завжди орієнтована на майбутнє; педагог використовує широкий спектр технологій викладання; зацікавлений у формуванні цілісної особистості; намагається досягти відповідності між способом подачі змісту та самим змістом; створює упевненість у своїх можливостях; виходить за рамки окремого предмета; підвищує свій професійний рівень.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що у підготовці майбутніх педагогів важливими є такі характеристики: сприйнятливий до всього нового, толерантний, мобільний; чутливий, людяний, гуманний, уважний; відданий своїй справі, мотивований, енергійний; готовий до інноваційних змін; критично мислячий; удосконалюється впродовж усього життя.

Також можна виокремити й другорядні характеристики: педагог завжди в курсі того, що відбувається у світі, знайомий з іншими культурами; здатний помічати взаємозв'язки; реалізовує принципи, які сам проповідує; здатний працювати в колективі; має почуття гумору.

У нашому розумінні перший ієрархічний рівень структурно-ієрархічної моделі педагогічної системи глобально-орієнтованої освіти характеризується партнерськими рівноправними стосунками між викладачами і студентами, а також діалогічним спілкуванням. Другий ієрархічний рівень характеризується демократичним стилем керівництва з боку педагогів, студентським самоврядуванням. Характер взаємодії у спільній діяльності викладачів і студентів на цьому ієрархічному рівні реалізується через технології, які будуються на принципах партнерства, креативності, кооперації, індивідуальної ініціативи та активності. Дослідницька кооперативна діяльність дозволяє поєднувати індивідуальну ініціативу зі співпрацею в парах і групах: колективна організація діяльності передбачає участь кожного в плануванні, підготовці, проведенні та обговоренні спільних справ усіх членів групи; колективна творчість – проведення спільних справ з вигадкою, фантазією, грою, імпровізацією; ко-

лективне цілепокладання – спільне вироблення та осмислення цілей колективного життя. Цілісний педагогічний процес (третій ієрархічний рівень педагогічної системи інноваційної освіти) у змістовно-цільовому компоненті складається з вирішення проблемних життєвих ситуацій, які сприяють розвитку умінь приймати рішення з конкретних питань співтовариства. Блок занять може бути спрямований на створення моделей або точних копій чого-небудь: музичного або хореографічного шоу, спектаклю тощо.

Особливість цілісності інноваційної педагогічної системи, її гуманістичний характер полягає, перш за все, в спільній практичній діяльності викладачів і студентів. Ця діяльність спрямована на вирішення глобальних проблем, об'єднує педагогів і студентів, наповнюючи їх взаємодію ціннісним змістом.

У процесі інноваційних перетворень основні зміни відбуваються не на першому (відносини «викладач – студент») та другому ієрархічних рівнях педагогічної системи (форми спільної діяльності), а на третьому рівні педагогічної системи (відповідно до гуманістичних цілей глобальної освіти переглядався зміст цілісного педагогічного процесу).

Інноваційна перебудова педагогічної системи ґрунтується на таких положеннях: опора на позитивне в педагогічному досвіді викладачів існуючої педагогічної системи; цілісний характер інноваційних перетворень; особистісно-центричний підхід до педагогів і студентів як суб'єктів інноваційних перетворень.

У цьому контексті зазначимо, що інноваційні перетворення вітчизняної педагогічної системи за ідеями глобальної освіти є процесом складним і тривалим через низку об'єктивних і суб'єктивних чинників:

1. Більшість вітчизняних навчальних закладів функціонують у нормативно-формульованій парадигмі – це означає, що аксіологічна модель педагогічної системи має низку суттєвих відмінностей від аксіологічної моделі глобально-орієнтованої освіти.

2. Виховні цінності педагогів, які працюють у традиційних закладах освіти, розходяться з гуманістичними цінностями глобальної освіти.

3. Процес перетворення педагогічної системи на основі ідей глобальної освіти повинен мати радикальний характер, що веде до перебудови всіх трьох ієрархічних рівнів педагогічної системи.

Отже, орієнтація вищої школи на інноваційний розвиток дає змогу запропонувати модель викладача глобально-орієнтованої освіти, що включає різні види педагогічної діяльності:

– уміння інтегрувати знання з різних галузей науки, техніки, мистецтва, соціально-економічного та культурного життя різних країн;

– уміння виявляти причинно-наслідкові зв'язки в явищах світового розвитку та включати їх аналіз у предмет викладання;

– уміння оцінювати інформацію з урахуванням її глобальної значущості;

– уміння бачити загальне в несхожих культурах і донести це бачення до студентів;

– уміння діагностувати здібності, інтереси, рівень знань і сукупність умінь студентів, що мають відповідати стандартам глобальної освіти.

При цьому зазначимо, що проектувальна і конструктивна діяльність включає:

– уміння формулювати навчально-виховні завдання, сприяючи досягненню цілей глобальної освіти;

– уміння відбирати оптимальну кількість необхідної інформації, яка включає відомості про взаємозалежність і взаємовплив явищ навколишнього світу, розкриває причинно-наслідкові зв'язки між явищами та суб'єктами взаємодії;

– уміння відбирати форми, методи, прийоми, технології навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, соціальної і пізнавальної активності студентів.

У процесі підготовки майбутніх педагогів, звертаємо увагу на організаторську діяльність, а саме:

– уміння здійснювати міжсуб'єкту взаємодію;

– володіння ефективними технологіями, які сприяють розвитку здібностей, умінь і визначені завданнями глобальної освіти;

– володіння технологією стимулювання рефлексії, самопізнання, формування позитивної «Я-концепції», відповідальності за свої дії та вчинки;

– володіння технологією розвитку емпатії;

– уміння формулювати і ставити конкретні цілі пізнавальної та соціально-культурної діяльності;
– уміння щодо науково-дослідної діяльності у поєднанні з практичною складовою з вирішення соціальних, економічних, екологічних і локальних проблем;

– уміння включати у навчально-виховний процес проблеми загальнолюдських цінностей;
– уміння організувати спільну кооперативну діяльність, базовану на діалогічній взаємодії.

Утворюючи складну структуру інноваційного потенціалу підготовки майбутніх педагогів, слід звернути увагу на комунікативну діяльність у вигляді:

– володіння здатністю до емпатії;

– уміння встановлювати контакт взаєморозуміння, сприяючи створенню творчої атмосфери, в якій студенти почуватимуться розкуто, вільно обмінюватимуться думками, різними поглядами, формуванню терпимості до інших точок зору;

– уміння організувати спілкування-діалог і полілог.

Скоординована взаємодія інноваційних змін має починатися з модульних змін у змісті освіти, з пошуку оптимальних способів інтеграції змісту та його гуманізації, паралельно можуть здійснюватися процесуальні перетворення навчально-виховного процесу, а також відбиратися й апробуватися методики співробітництва, креативності, діалогічного спілкування. Особливістю інноваційного процесу глобально-орієнтованої освіти є інтеграція навчання з позааудиторною виховною роботою. Зазначимо, що великою заслугою педагогічних колективів є зміщення акцентів навчально-виховного процесу у сферу виховання, коли завдання розвитку відповідальності за свої дії і вчинки стає детермінуючою ідеєю, що стимулює розвиток гуманного цілісного педагогічного процесу.

Висновки. Проведений нами аналіз доводить, що інноваційні перетворення у системі освіти є актуальним завданням сьогодення, а підготовка майбутніх педагогів на принципах гуманізації та інтеграції набуває особливої значущості у контексті глобально-трансформаційних змін. Проте процес гуманізації педагогічної системи ще не завершений, викладачі цілеспрямовано працюють над реалізацією ідеї перебудови педагогічної взаємодії на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та особистісно-орієнтованого підходу. На етапі гуманізації педагогічної системи необхідно вирішити найскладніше завдання – перебудувати ядро педагогічної системи (взаємодію «викладач – студент», «педагог – учень», «вихователь – дитина» перевести з простору мікро-льових, суб'єкт-об'єктних відносин у простір міжособистісних, суб'єкт-суб'єктних). Зміна ставлення педагогів до студентів (учнів, вихованців) як суб'єктів свого життя, розвитку і виховання пов'язана з ціннісними орієнтаціями педагогів, їх педагогічною позицією та світоглядом.

Отже, аксіологічна модель інноваційної педагогічної системи базується на ідеях глобальної освіти. Тому головним напрямом «глобалізації» педагогічної системи виступає її модульна зміна, якісне перетворення змістовно-цільового компонента цілісного педагогічного процесу (зміна третього ієрархічного рівня педагогічної системи).

Список використаної літератури

1. Organising Teams to Carry Out Global Education // *Promising Practices in Global Education: a Handbook with Case Studies* / Ed. by R.E. Freeman. – N.Y., 2010.
2. Global Education: From Thought to Action. Alexandria: ASCD, 2005.
3. Program Priorities and Organization // *Next Steps in Global Education: a Handbook for Curriculum Development* / Ed. by W.M. Kniep. – N.Y.; The American Forum, 2007.
4. Social Studies Within a Global Education // *Next Steps in Global Education: a Handbook for Curriculum Development* / Ed. by W.M. Kniep. – N.Y.: The American Forum, 2017.
5. Lamy S.L. Basic Skills for a World of Transition / S.L. Lamy // *Promising Practices in Global Education: a Handbook with Case Studies* / Ed. by R.E. Freeman. – N.Y., 1980.
6. *Next Steps in Global Education: a Handbook for Curriculum Development* / Ed. by W.M. Kniep. – N.Y.: The American forum, 1987.
7. *Promising Practices in Global Education: a Handbook with Case Studies* / Ed. by R.E. Freeman. – N.Y., 1980.
8. Tye B.B. Schooling in America Today, Potential for Global Education / B.B. Tye // *Global Education: From Thought to Action*. Alexandria: ASCD, 1990.
9. Хенви Р. Достижимая глобальная перспектива / Р. Хенви; пер. с англ. Я.М. Колкера и др. – Москва: МГУ, 1997. – 92 с.